

Οι απαγχονισμοί ενέπνευσαν...

Οι καταδικασθέντες σε θάνατο, αλλά μη εκτελεσθέντες αγωνιστές της ΕΟΚΑ

ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ ΠΑΓΚΟΥ

Η έναρξη του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ, την 1η Απριλίου 1955, αφιέρισε τους Βρετανούς. Ωστόσο, σύντομα αντέδρασαν και εφάρμοσαν μια σειρά μέτρων προκειμένου να καταστείλουν τον αγώνα των Ελλήνων Κυπρίων. Ιδιαίτερα μετά την άφιξη του νέου κυβερνήτη, στρατάρχη Τζων Χάρντιγκ, τον Οκτώβριο του 1955, τα μέτρα κατά της δραστηριότητας της ΕΟΚΑ πολλαπλασιάστηκαν. Οι Βρετανοί δημιούργησαν ένα σύστημα ασφαλείας, το οποίο όμως παρά την πίεση που άσκησε, δεν κατόρθωσε να συνθλίψει τη δραστηριότητα της οργάνωσης. Ανάμεσα στα μέτρα που υιοθετήθηκαν ήταν και η επιβολή της θανατικής ποινής δι' απαγχονισμού. Κατά τη διάρκεια του αγώνα ενέα αγωνιστές οδηγήθηκαν στην αγχώνη. Μια λιγότερο γνωστή πτυχή αυτού του δράματος αφορά στους αγωνιστές της ΕΟΚΑ οι οποίοι καταδικάστηκαν σε θάνατο, αλλά τελικά δεν εκτελέστηκαν και οι ποινές τους μετατράπηκαν σε ισόβια φυλάκιση.

Με την άφιξη του στην Κύπρο ο Χάρντιγκ εργάστηκε προς δύο βασικές κατευθύνσεις: Την αναδιοργάνωση και ενίσχυση των δυνάμεων ασφαλείας και τη δημιουργία ενός πλήρους οπλοστασίου μέτρων καταστολής –των Κανονισμών Έκτακτης Ανάγκης. Ιδιαίτερα μετά την εξορία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, τον Μάρτιο του 1956, η κυβέρνηση Χάρντιγκ πίεσε την κατάσταση και εντατικοποίησε τις προσπάθειές της για καταστολή του αγώνα με έρευνες, συλλήψεις, κατ' οίκον περιορισμούς, καταδίκες και απαγχονισμούς. Η εφαρμογή της θανατικής

Ο ίδιος ο κυβερνήτης Χάρντιγκ, αρκετά χρόνια μετά τη λήξη του αγώνα, παραδέχθηκε ότι πρωταρχικός στόχος των Βρετανών ήταν ο εκφοβισμός και η αποτροπή των νέων από την κατάταξη τους στην ΕΟΚΑ

ποινής στους πρώτους αγωνιστές της ΕΟΚΑ, Μιχαλάκη Καραολή και Ανδρέα Δημητρίου, στις 10 Μαΐου 1956, ξεσήλωσε θύελλα αντιδράσεων κατά των βρετανικών πρακτικών. Στις 14 Μαρτίου 1957 ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης ήταν ο τελευταίος αγωνιστής που οδηγήθηκε στην αγχώνη -ο απαγχονισμός προκάλεσε και πάλι διεθνή κατακραυγή.

Τι επιδίωκαν όμως να πετύχουν οι Βρετανοί με τη συγκεκριμένη τακτική καταστολής; Ο ίδιος ο κυβερνήτης Χάρντιγκ, αρκετά χρόνια μετά τη λήξη του αγώνα, παραδέχθηκε ότι πρωταρχικός στόχος των Βρετανών ήταν ο εκφοβισμός και η αποτροπή των νέων από την κατάταξη τους στην ΕΟΚΑ. Ιδιαίτερα βαρύτερα δόθηκε στην ψυχολογική πίεση που θα ασκείτο στις οικογένειες των νέων, κυρίως στις μητέρες, οι οποίες, όπως πίστευαν οι Βρετανοί, θα εμπόδιζαν τα παιδιά τους να έχουν ενεργό ρόλο στην ΕΟΚΑ. Οι Ελληνίδες μόνες της Κύπρου, όχι μόνο δεν απέτρεψαν τα παιδιά τους από τη συμμετοχή στον αγώνα, όπως ήλπιζαν οι Βρετανοί, αλλά αντίθετα ύψωσαν την ψυχική τους πύλη από τη λογική των συμβιβασμών και τους έδωσαν την ευχή τους για να βγουν στα βουνά αντάρτες. Το αποτέλεσμα τελικά ήταν το αντίθετο από αυτό που επιδίωκαν οι Βρετανοί, καθώς τα μέτρα καταστολής που εφάρμοσαν όχι μόνο δεν συνέτριψαν, αλλά αντίθετα ενδυνάμωναν τον αγώνα της ΕΟΚΑ. Ειδικότερα για τους απαγχονισμούς έχει υποστηριχθεί ότι αντί να τρομοκρατήσουν την κοινή γνώμη την ενέπνευσαν, την ενδυνάμωναν και την ενίσχυσαν με πρότυπα ηρώων-μαρτύρων στον αγώνα κατά των Βρετανών.

Συνολικά τριάντα αγωνιστές της ΕΟΚΑ καταδικάστηκαν σε θάνατο, αλλά τελικά δεν εκτελέστηκαν και οι ποινές τους μετατράπηκαν τελικά σε ισόβια φυλάκιση. Χρονολογικά, οι περιπτώσεις των τριάντα αγωνιστών που καταδικάστηκαν σε θάνατο αφορούν κυρίως στην περίοδο 1957-1958. Όλοι οι μελλοθάνατοι αγωνιστές της ΕΟΚΑ έδειξαν ψυχική γενναιοδωρία. Κατά την παραμονή τους στις Κεντρικές Φυλακές έζησαν συμφιλωμένοι με τον θάνα-

Αγωνιστές που καταδικάστηκαν αλλά δεν εκτελέστηκαν

(σημειώνονται η ηλικία και ο τόπος καταγωγής)

1. Αθανασίου Γιαννάκης (21, Άγιος Δομέτιος)
2. Αποστόλου Χρίστος (18, Αφάνεια)
3. Αυξεντίου Ανδρέας (23, Τρούλλοι)
4. Δημητρίου Σταύρος (18, Πάνω Δίκωμο)
5. Ιωάννου Νίκος (Ψωμάς) (23, Λεύκα)
6. Ιωάννου Νικόλας (22, Κώμη Κεπήρ)
7. Κασίνης Γιάννης (18, Κάτω Ζώδια – καταδικάστηκε ως Ανδρέας Αγγελίδης)
8. Κατσούρης Γιάννης Κυριάκος (57, Κώμη Κεπήρ)
9. Δημήτρης Χριστοδούλου (Κουταλιανός) (30, Κάτω Πύργος)
10. Κυριάκου Χρίστος (18, Λιοπέτρι)
11. Κωνσταντίνος Κώστας Ιωάννου (26, Άγιος Δομέτιος)
12. Κωνσταντίνου Γεώργιος (22, Κόρνος)
13. Κωνσταντίνου Χρίστος (21, Λιμνάς)
14. Λάμπρου Φριξός (17, Μεσόγι)
15. Μάρκου Ιωάννης Γρηγορίου (27, Γαλάτα)
16. Μιχαήλ Κώστας (Κυνυγός) (25, Ποταμίτισσα)
17. Παναγιώτου Παύλος Μιχαήλ (21, Αγρίδια)
18. Μιχαηλίδης Δήμος (21, Λύση)
19. Νικολέττης Κυριάκος Παναγή (18, Λύση)
20. Ξενοπούλου Γεώργιος (20, Λύση)
21. Ξενοφάντος Νίκος (23, Κάθηκας)
22. Παναγιώτης Χρυσόστομος (18, Ασκάς)
23. Παπαϊωάννου Κώστας Λοΐζου (53, Κώμη Κεπήρ)
24. Ρωσιόδης Μιχαήλ (23, Καλαβασός)
25. Σαμψών Νίκος (22, Λευκωσία)
26. Σοφοκλέους Νίκος (18, Πάνα)
27. Τσαρδελής Νίκος Σάββα (22, Λάρνακα)
28. Χειμώνας Μανώλης (20, Λύση)
29. Χρίστου Δημητράκης (19, Αμιάντος)
30. Χριστοφόρου Βάσος (17, Αυγόρου)

το, πιστεύοντας ότι η θυσία τους για την ελευθερία της Κύπρου ήταν η εκπλήρωση ενός χρέους προς την πατρίδα τους. Η αγχώνη, που λίγο απέχει από τα κελιά τους, δεν τους τρώμαζε. Όλοι οι αγωνιστές ήταν έτοιμοι για τον θάνατο. Κάποιοι από αυτούς έχουν καταγράψει τις εμπειρίες τους οι οποίες μας δίνουν πολύτιμες πληροφορίες για το κλίμα της εποχής. Μερικοί τελικά μεταφέρθηκαν στις φυλακές Wormwood Scrubs και Wakefield στη Βρετανία. Άλλοι οδηγήθηκαν στην αγχώνη και σώθηκαν μόλις την τελευταία στιγμή.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση δύο αγωνιστών, των Γιαννάκη Αθανασίου και Κώστα Κωνσταντινίδη οι οποίοι σώθηκαν, κυριολεκτικά, την τελευταία στιγμή, καθώς βράδιναν προς την αγχώνη, λίγο μετά τα μεσάνυχτα της 18ης Δεκεμβρίου 1958. Ήταν η περίοδος κατά την οποία ελάμβαναν χώρα οι διαδικασίες σε διπλωματικό επίπεδο ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία, οι οποίες οδήγησαν τελικά στην υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου. Τυχόν εκτέλεση των αγωνιστών, την κρίσιμη εκείνη στιγμή, θα οδηγούσε στην καταρρευση των διπλωματικών προσπαθειών. Αλλά και

στην ίδια τη Βρετανία, οι αντιδράσεις που είχαν εκδηλωθεί κατά των αποικιοκρατικών πρακτικών ήταν δύσκολο πια να παραβλεφθούν.

Η εμπειρία των τριάντα αγωνιστών της ΕΟΚΑ είναι μια σχετικά άγνωστη, αλλά άκρως ενδιαφέρουσα πτυχή του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ, η οποία αξίζει και πρέπει να ερευνηθεί περισσότερο.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία:

Crouzet, Francois, Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1959, τόμ. 1-2, Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2011.
Ερωτοκρίτου Παναγιώτης, Πώς έζησα το δράμα των απαγχονισθέντων, Λευκωσία: Σ.Ι.Μ.Α.Ε., 2009.
Κασίνης Γιάννης, Απομνημονεύματα του αγώνα της ΕΟΚΑ, Λευκωσία: Ταμσός, 2008.
Σπανός Γιάννης, ΕΟΚΑ: Έτσι πολεμούν οι Έλληνες, τόμ. 1-3, Λευκωσία 1996.
Τσαρδελής Νίκος, Γι' αυτηνή την πατρίδα, Λάρνακα: Πήλιο, 2009.

*Η Α. Παγκού είναι ειδική επιστήμη στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου. yianguou.anastasia@ucy.ac.cy

Η τότε πορεία των εξελίξεων

Μια συνοπτική παρουσίαση του ένοπλου ενωτικού κινήματος στην Κύπρο

ΤΟΥ ΔΡΑ ΑΝΑΡΕΑ ΚΑΡΥΟΥ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ του Β' Παγκοσμίου Πολέμου σήμανε την πυροδότηση περισσότερων εξελίξεων στο Κυπριακό Ζήτημα, σε σχέση με το παρελθόν. Η Βρετανική Αυτοκρατορία, οικονομικά εξουθενωμένη μετά την πρόσφατη παγκόσμια σύρραξη, υποχρεωμένη να αντεπεξέλθει των προκλήσεων από την κυριαρχία του Ψυχρού Πολέμου στο διεθνές σκηνικό και αντιμετωπίζοντας τις εθνικές επιδιώξεις των αποικιακών λαών για ελευθερία, ήταν εξαιρετικά αρνητική σε οποιαδήποτε εξέλιξη θα επηρέαζε τα στρατηγικά και αμυντικά συμφέροντά της, ιδίως στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Σύμφωνα με τη θέση που τον Λονδίνου, η Κύπρος ήταν απαραίτητη ως κατασκοπευτική βάση (για την υποκλοπή πληροφοριών στα νότια σύνορα της ΕΣΣΔ) ή για τη δυνατότητα πραγματοποίησης αεροπορικών επιχειρήσεων στη νοτιοανατολική Μεσόγειο και στη Μέση Ανατολή. Οι βρετανικοί αυτοί σχεδιασμοί ήταν κάθεται αντίθετοι στο αίτημα των Ελλήνων της Κύπρου, που εκδηλώνονταν με κάθε ευκαιρία ήδη από το 1878, για ένωση του νησιού με την Ελλάδα.

Η πορεία των εξελίξεων, ιδιαίτερα μετά το 1950, κατέδειξε τη βρετανική ανυποχώρητη στάση ακόμη και να συζητηθεί το μελλοντικό καθεστώς της Κύπρου, παρά τις προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης ή της μεγαλύτερης πληθυσμιακής κοινότητας

Το επιχειρησιακό πρόγραμμα της ΕΟΚΑ ήταν ποικίλο και προσαρμοζόταν ανάλογα με τις εξελίξεις των γεγονότων: συνδύαζε τις τακτικές του ανορθόδοξου πολέμου (από δολιοφθορείς και αντάρτες) με πολιτικές κινητοποιήσεις, παθητική αντίσταση και την εθελούσια άρνηση συνεργασίας των Ελλήνων Κυπρίων με τις βρετανικές αποικιακές Αρχές

του νησιού. Σύντομα οι Έλληνες της Κύπρου άρχισαν να αισθάνονται ότι η προσφυγή σε ριζοσπαστικά μέσα ήταν η μόνη επιλογή που τους απέμενε.

Η εξέλιξη της ιδέας για ένα ένοπλο απελευθερωτικό κίνημα, υπό τη μορφή της Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ), πραγματοποιήθηκε από μια ομάδα Ελλαδιτών και Κυπρίων στην Αθήνα των αρχών της δεκαετίας του 1950. Πρωτεύοντα λόγο στις εργασίες της Επιτροπής που σχηματίστηκε (Επιτροπή Αγώνα ή Επαναστατική Επιτροπή) είχε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ', συντηρώντας την παράδοση συμμετοχής της Εκκλησίας της Κύπρου στα πολιτικά πράγματα του νησιού. Η ηγεσία του ένοπλου κινήματος ανατέθηκε στον αντισυνταγματάρχη Γεώργιο Γρίβα, απόστρατο αξιωματικό του Ελληνικού Στρατού κυπριακής καταγωγής, με υψηλό επίπεδο θεωρητικές και πρακτικές ικανότητες στη διεξαγωγή ανορθόδοξου πολέμου. Ο Γρίβας έφτασε στην Κύπρο (Νοέμβριος 1954) για να επιληφθεί επιτόπου του προπαρασκευαστικού σταδίου της ΕΟΚΑ. Εδώ υιοθέτησε το ψευδώνυμο Διγενής.

Το επιχειρησιακό πρόγραμμα της ΕΟΚΑ ήταν ποικίλο και προσαρμοζόταν ανάλογα με τις εξελίξεις των γεγονότων: συνδύαζε τις τακτικές του ανορθόδοξου πολέμου (από δολιοφθορείς και αντάρτες) με πολιτικές κινητοποιήσεις, παθητική αντίσταση και την εθελούσια άρνηση συνεργασίας των Ελλήνων Κυπρίων με τις βρετανικές αποικιακές Αρχές. Επίσης, η επίσημη κήρυξη «εκεχειρών» προσέφερε το έδαφος για την ανάπτυξη

διπλωματικών πρωτοβουλιών. Απώτερος στόχος της ΕΟΚΑ ήταν να δημιουργήσει τέτοιο πολιτικό κόστος στη βρετανική πλευρά ώστε να την υποχρεώσει σε διαπραγματεύσεις. Τοιούτοτρόπως, θα παρέκονταν ευκαιρίες στην ελληνική πλευρά για την προώθηση διπλωματικών ενεργειών, οι οποίες θα οδηγούσαν σε τελική διευθέτηση του Κυπριακού.

Οι ένοπλες επιχειρήσεις της ΕΟΚΑ τέθηκαν σε εφαρμογή την 1η Απριλίου 1955. Η αντίδραση της Βρετανίας επικεντρώθηκε αρχικά στη σύγκληση της Τριμερούς Διάσκεψης στο Λονδίνο (Αύγουστος 1955) μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Βρετανίας, σηματοδοτώντας την επαναφορά της Άγκυρας ως ρυθμιστικού παράγοντα στο ζήτημα. Η βρετανική επιλογή έφερε σε τροχιά σύγκρουση την Ελλάδα με την Τουρκία. Επίσης, συνεισέφερε στη ριζοσπαστικοποίηση της στάσης της τουρκοκυπριακής μειονότητας: αρχικά εναντίον της Ένωσης και υπέρ της διατήρησης της βρετανικής κυριαρχίας και από το 1956 και έπειτα υπέρ της διχοτόμησης της Κύπρου. Η προσπάθεια των Τουρκοκυπρίων κορυφώθηκε το καλοκαίρι του 1958 όταν μέσω βίαιων επιθέσεων εναντίον Ελληνοκυπρίων αμάχων και των περιουσιών τους επιχείρησαν -ανεπιτυχώς- να πετύχουν μία de facto διχοτόμηση.

Η πραγματοποίηση των επιθέσεων εκ μέρους της ΕΟΚΑ καθ' όλη την τετραετία 1955-1959 οδήγησε στην υιοθέτηση πολύ αυστηρότερων αντεπαναστατικών μεθόδων εκ μέρους της Βρετανίας, γεγονός που αύξησε την απόσταση μεταξύ της αποικιακής διοίκησης και του ελληνοκυπριακού πληθυσμού. Ταυτόχρονα, το Λονδίνο απομακρύνθηκε από την προηγούμενη αδιόλλακτη στάση του και αναζήτησε μια πολιτική διευθέτηση. Κατά τη διάρκεια της τετράχρονης επανάστασης, πρότεινε τέσσερις ανταγωνιστικές φόρμουλες για επίλυση του Κυπριακού, αν και με τρόπο που θα εξηγηρητόνταν τα συμφέροντα της αποικιοκρατικής δύναμης, αλλά όχι της ΕΟΚΑ και των Ελλήνων της Κύπρου: οι συνομιλίες Μακαρίου-Χάρντιγκ (τέλη 1955-αρχές 1956), οι προτάσεις Ράντκλιφ (1956), το σχέδιο Φουτ (1958) και το σχέδιο Μακμίλαν (1958) ουσιαστικά δεν αφορούσαν την αποχώρηση των Βρετανών από την αποικία, αλλά αποσκοπούσαν στην επίβληση του αποικιακού καθεστώτος μέσω της εφαρμογής πολύπολων Συνταγμάτων αυτοκυβέρνησης ή της εισαγωγής διχοτομικών στοιχείων. Ιδιαίτερα το 1958, η αποφασιστικότητα του Λονδίνου για μονομερή εφαρμογή του διχοτομικού σχεδίου Μακμίλαν δημιούργησε τόσο περιπέτεια δεδομένα, που υποχρέωσαν τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και την Αθήνα να στραφούν προς μία λύση ανεξαρτησίας.

Τελικά, το έντονο κλίμα πόλωσης που υπήρχε στην Κύπρο μεταστράφηκε σε διεθνές επίπεδο με τον διάλογο Ελλάδας-Τουρκίας στη Ζυρίχη (5-11 Φεβρουαρίου 1959) και τη συμφωνία μεταξύ τους για μία ανεξάρτητη Κύπρο. Η συγκεκριμένη εξέλιξη αποστέφθηκε από τη Βρετανία τον «διαίτητικό» ρόλο που προσέβαλλε για να διατηρεί υπό την κυριαρχία της την αποικία λόγω των συνεχών αδιεξόδων που εμφάνιζονταν τα προηγούμενα χρόνια. Συνεπακόλουθα, τα τρία συμβαλλόμενα μέρη, καθώς και οι δύο μεγαλύτερες πληθυσμιακές ομάδες της Κύπρου (Έλληνες και Τούρκοι) κατέληξαν στη Διάσκεψη του Λονδίνου (17-19 Φεβρουαρίου 1959) σε έναν συμβιβασμό, απότοκο του οποίου δεν ήταν η ένωση ή η διχοτόμηση, αλλά η ίδρυση ενός ανεξάρτητου κυπριακού κράτους (Αύγουστος 1960).

*Ο Α. Κάρυος ανήκει στο συνεργαζόμενο εκπαιδευτικό προσωπικό Ιστορίας στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Ύψιστη προτεραιότητα για τον Διγενή η επικοινωνία με τον λαό

ΤΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

«Δεν ήτο αρκετή η οργάνωσις του πληθυσμού. Έπρεπε συγχρόνως να κερδίσωμεν και την ψυχική του. [...] Διά του λόγου τούτου η επικοινωνία μας με τον λαόν έπρεπε να είναι συνεχής, η δε πραγματοποιήσις της υπήρξεν εν των πρώτων και κυρίων μελημάτων μου».

Ο ΔΙΓΕΝΗΣ, με όσα κατέγραψε στο «Χρονικόν» του, έθεσε εξ αρχής την επικοινωνία του με τον λαό ως μία εκ των υψίστων προτεραιοτήτων του. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο το γεγονός ότι ταυτόχρονα με τις εκρήξεις στα θέματα της αποικιοκρατίας τις πρώτες ώρες της 1ης Απριλίου 1955, η ΕΟΚΑ μερίμνησε να ακουστεί και η φωνή της, μέσω της πασιγνώστης πρώτης προκήρυξης.

Ήδη από την 1η Απριλίου 1956, ο Διγενής μερίμνησε ώστε να αποδοθούν οι πρόσφατες τιμές και να αναδειχθεί η 1η Απριλίου ως μια σημαντική μέρα για τους Έλληνες. Τα σκληρά κατασταλτικά μέτρα του Τζον Χάρντιγκ δεν είχαν αποτέλεσμα και οι πρωτοχρονιάτικες δηλώσεις του ότι «αι ημέραι της ΕΟΚΑ είναι μετρημένα» αποδείχθηκαν ακόμα μια αποικιακή αυταπάτη. Επιπλέον, μερικές εβδομάδες πριν την 1η Απριλίου 1956, στις 9 Μαρτίου 1956, οι αποικιοκράτες εξόρισαν από την Κύπρο τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, τον Μητροπολίτη Κυρηνείας, τον Παπάσταυρο Παπαγαθαγγέλου και τον Πολύκαρπο Ιωαννίδη. Σε αυτό το πλαίσιο ο Διγενής κυκλοφόρησε το πρώτο επετειακό φυλλάδιο για την

1η Απριλίου. Η σημασία του συγκεκριμένου φυλλαδίου, μεταξύ άλλων, έγκειται στο ότι αποτελούσε το πρώτο επετειακό μήνυμα. Σε αυτό, ο Διγενής απέφυγε να σχολιάσει τις τρέχουσες και σοβαρότατες πολιτικές εξελίξεις. Στο επετειακό ύφος δεν θα ταιριαζαν μακροσκελείς πολιτικές αναλύσεις. Στο φυλλάδιο συμβαίνει το εξής παράδοξο. Θα περίμενε κανείς ότι στην πρώτη επετειακή προκήρυξη ο αρχηγός της ένοπλης οργάνωσης θα επιχειρούσε μια αποτίμηση του ενός χρόνου αγώνα. Αντί αυτού όμως, ο

Διγενής δεν αποτιμά το παρελθόν, αλλά στενάζει το μέλλον. Ζητά από τους Έλληνες της Κύπρου «ΕΜΜΟΝΗΝ και ΥΠΟΜΟΝΗΝ, ΠΙΣΤΗΝ και ΕΓΚΑΡΤΕΡΙΣΗΝ», ενώ διάχυτη είναι η βεβαιότητα για την τελική νίκη. Τι θα εξημερητούσε άλλωστε καλύτερα τους σκοπούς ενός φυλλαδίου μεσοτύπου του αγώνα, αν ο αρχηγός της επαναστατικής οργάνωσης δεν προδιέγραφε τη μέρα της νίκης «καθ' ην οι στρατιώται του Χάρτιγκ θα απέλθουν χαιρετίζοντες την κυανόλευκον η οποία θα ανεμίξει εις τους ελευθέρους πλέον κυπριακούς αιθέρας»;

Τον επόμενο χρόνο, 1η Απριλίου 1957, τα πράγματα ήταν εντελώς διαφορετικά. Η ιδρυθείσα από τα μέσα του 1956 ΠΕΚΑ είχε επιφορτιστεί σχεδόν αποκλειστικά με το επικοινωνιακό έργο της οργάνωσης. Εκτός αυτού, στο στρατιωτικό επίπεδο η ΕΟΚΑ είχε κηρύξει τη δεύτερη της μονομερή εκκευρία στις 14 Μαρτίου, ως ένδειξη καλής θέλησης, απαιτώντας την απελευθέρωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και των συνεξοριστών του. Όπερ και εγένετο 14 μέρες μετά, στις 28 Μαρτίου 1957. Στο μεταξύ όμως, τον Μάρτιο 1957, στον κατάλογο των ηρώων της ΕΟΚΑ προστέθηκαν

οι Γρηγόρης Αυξεντίου, Χρίστος Κκέλης, Μιλτιάδης Στυλιανού, Ευαγόρας Παλληκαρίδης, Πετράκης Κυπριανού και Στυλιανός Λένας. Σε αυτό το κλίμα, την 1η Απριλίου 1957, κυκλοφόρησαν από τις ΠΕΚΑ κάθε επαρχίας επετειακά φυλλάδια. Οι προκήρυξεις διακήρυσαν ότι οι απώλειες δεν σφάλιαν γονάτισμα της οργάνωσης. Αντιθέτως, οι πρωικοί θάνατοι των αγωνιστών αποδείκνυαν το υψηλό φρόνιμα των μελών της ΕΟΚΑ, των οποίων οι θάνατοι αποτελούσαν πράξεις «ηρωισμού, θυσίας, δόξης και μεγαλείου». Τόσο υψηλό ήταν μάλιστα το φρόνιμα των μελών της ΕΟΚΑ, ώστε νέοι μαχητές έπαιρναν τη θέση των νεκρών σε μια συνεχή σκυταλοδρομία «στα μαρμαρένια αλώνια» προς τη νίκη. Αυτήν τη φορά όμως, η αποτελεσματικότητα της ένοπλης δράσης ήταν εμφανέστερη. Εντοπίζεται λοιπόν η πεποίθηση ότι η απελευθέρωση του Αρχιεπισκόπου και των συνεξοριστών του, που είχε ανακοινωθεί τρεις ημέρες πριν, αποτελούσε μεγάλη νίκη της ίδιας της οργάνωσης και απόδειξη της αποτελεσματικότητάς της. Ταυτόχρονα όμως με την εκμυστηρίαση της αποτελεσματικότητας, υπήρχε ανάγκη για ηρωοποίηση των νεκρών μελών της ΕΟΚΑ. Για τον λόγο αυτό, η δεύτερη επετειακή της 1ης Απριλίου ήταν αφιερωμένη σε αυτούς. Τα επετειακά φυλλάδια της ΕΟΚΑ για την 1η Απριλίου 1958 εκδόθηκαν σε ένα εντελώς διαφορετικό κλίμα. Τον Νοέμβριο του 1957, τον Χάρντιγκ διαδέχτηκε ο Χιου Φουτ. Τον Ιανουάριο του 1958 πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες εκτεταμένες βιαιότητες των Τούρκων εναντίον των Ελλήνων με την υποκίνηση της Άγκυρας. Η ΕΟΚΑ στο μεταξύ είχε επαναρჩίσει περιορισμένη δράση, ενώ από τον Φεβρουάριο του 1958 είχε τεθεί σε εφαρμογή το σχέδιο περί Παθητικής Αντίστασης του λαού. Πιο νωρίς, το καλοκαίρι του 1957, είχε ιδρυθεί η νεολαϊστική πτέρυγα της ΕΟΚΑ, η

ΑΝΕ. Για την επέτειο λοιπόν της 1ης Απριλίου 1958, κυκλοφόρησαν τέσσερα φυλλάδια. Το Διγενή, της ΠΕΚΑ, της ΑΝΕ και ένα με σκίτσος του Φωκίωνα Δημητριάδη που είχε σταλεί μυστικά από την Αθήνα. Σημαντικότερη από τις τρεις ήταν η προκήρυξη του Διγενή, ο οποίος προχωρούσε σε αξιολόγηση των τριών χρόνων αγώνα, αφού πρώτα κατέτασσε την 1η Απριλίου ως μια πανελλήνια ιστορική επέτειο «γιατί εκείνου που έγινε σε τρία χρόνια είναι ασύλληπτο, απίστευτο και η ιστορία λίγα έχει να επιδείξει τέτοια [παραδείγματα]». Η επιτυχία της οργάνωσης ήταν διπλή. Στο πολιτικό σκέλος, με την ένοπλη τη δράση κατόπιν του κυπριακού ζήτημα «μεγάλο «μπελά» για τους «Αγγλοαμερικανούς» και «καρκίνωμα» για τους Άγγλους. Στο στρατιωτικό σκέλος, η μεγάλη επιτυχία της ένοπλης οργάνωσης ήταν ότι «ένας στρατός 36 χιλιάδων ανδρών, πττάται και ένας Στρατάρχης απέρχεται ντροπισσάμενος».

Η τέταρτη επέτειος της 1ης Απριλίου του 1959 ήταν η πρώτη, κατά την οποία ο κυπριακός λαός μπόρεσε ελεύθερα να τιμήσει τους νεκρούς του και τον αγώνα, αφού είχαν ήδη υπογραφεί τον Φεβρουάριο του 1959 οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου. Οι εκρήξεις που ακούστηκαν τα χαράματα της 1ης Απριλίου 1959, εις ανάμνηση των εκρήξεων της 1ης Απριλίου 1955, και ο μεγαλειώδης εορτασμός που πραγματοποιήθηκε έδωσαν στην ημέρα την απαραίτητη πληρότητα. Η σημειολογία της 1ης Απριλίου στον μετέπειτα ελεύθερο βίο της Κύπρου φαινόταν στο γεγονός ότι την ημέρα εκείνη διάλεξαν οι πρώην αγωνιστές της ΕΟΚΑ να εξαγγείλουν την ίδρυση του πολιτικού τους κόμματος, του ΕΔΜΑ.

*Ο Χ. Αλεξάνδρου είναι υποψήφιος διδάκτωρ Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Η τέταρτη επέτειος της 1ης Απριλίου το 1959 ήταν η πρώτη κατά την οποία ο κυπριακός λαός μπόρεσε ελεύθερα να τιμήσει τους νεκρούς του